

Shaxsning o‘zi haqidagi identifikatsiyaning shakllanishida ijtimoiy muhitning psixologik ahamiyati

Shamsiddinov Sadridin
TMC instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bizni qadrlaydigan odamlarning fikrlari va his-tuyg‘ularini qanday izohlashimizga asoslanadi. Lekin biz boshqalarning fikrini talqin qilishda xato qilishimiz mumkin. O‘z-o‘zini identifikatsiya qilish tashqaridan yo‘naltirilgan taxminlar bilan birga sodir bo‘lishi sababli, bu shaxsni samimiy bo‘lishi haqida yozildi.

Kalit so‘zlar: identifikatsiya, identifikatsiyalash, o‘zaro bog‘liq, harakat mexanizmi, epigenetik konsepsiyas, dinamik tizim, o‘z-o‘zini identifikatsiya qilish, shaxsning rivojlanishi

The psychological significance of the social environment in the formation of self-identification

Shamsiddinov Sadridin
TMC Institute

Abstract: This article focuses on how we interpret the thoughts and feelings of the people we care about. But we can make mistakes in interpreting the opinions of others. Since self-identification is accompanied by externally directed expectations, it has been written that the individual is sincere.

Keywords: identification, identification, interdependence, mechanism of action, epigenetic concept, dynamic system, self-identification, personality development

Jadallik bilan rivojlanib borayotgan jamiyatda shaxs o‘z-o‘zini anglashi kishilik jamiyatdagi statusini ijobiy egallashi uchun tashqi muhit bilan uyg‘unlashmasdan iloji yo‘q, albatta. Bu kishilik jamiyatida shaxsning “Men”iga qanday ta’siri va jamiyat unga nisbatan qanday fikrda ekanligini anglash va unga to‘g‘ri ongli ravishda javob qaytarish muhim sanaladi. Insonning o‘zi haqidagi, yani uning “men”i haqidagi g‘oyalari boshqalarning fikrlari ta’siri ostida shakllanadi va bu quyidagi uch asosiy komponentni o‘z ichiga oladi: - bizning fikrimizcha, boshqalar bizni ko‘radi; - bizning fikrimizcha, ular ko‘rgan narsalarga javob berishadi; - biz boshqalar tomonidan qabul qilingan reaksiyaga qanday javob beramiz?

Inson o'zining haqiqiy his-tuyg'ularini yashirishi va haqiqat yoki yolg'on uchun xohlagan narsani berishi mumkin. Xushomadgo'ylik va ikkiyuzlamachilik, mansab pillapoyalaridan yuqoriga ko'tarilish, ishdan bo'shatishi mumkinligi tahdidi ostida rahbarning aqlli va adolatli shaxs sifatidagi o'z nuqtayi nazariga ega bo'lish holatlari yuzaga keladi. Biroq bu haqiqatga to'g'ri kelmaydi. Ba'zi niqob ostida haqiqiy fikr va his-tuyg'ularingizni yashirish inson uchun xos va bunday xattiharakatni oqlaydigan motivatsiya boshqacha bo'lishi kerak. Bular shaxsning, haqiqatan, barchaga yaxshiroq ko'rinishi, har bir kishi bilan yaxshi munosabatda bo'lishi, jamiyatdagi mavqeyi - o'rnini muqim egallash kabilardir. Bu harakatlardan va istaklardan asosiy ko'zlangan maqsad shuki, shaxsning jamiyatda tan olinishi, o'z o'rniga ega bo'lishi asosiy shart bo'lib hisoblanadi. "Men"ni qidirish faqat boshqalarning fikrini talqin qilish bilan chegaralanishi mumkin emas, chunki nafaqat subyektiv talqin qilish, balki boshqalarning xattiharakatiga odilona munosabatda bo'lish, haqiqatning mutlaq manbasi bo'lishi mumkin emas. Boshqa tomondan, o'z-o'zini identifikatsiya qilish boshqalardan kelib chiqadi va keyin u odatlanishga aylanadi. Agar atrof-muhit, ijtimoiy jamiyat shaxsni samarasiz va boshqacha hisoblasa, u tez orada unga ishona bordi. Biroq bu shaxs butunlay ijtimoiy muhit nuqtayi nazariga bog'liq degani emas. Shaxs o'zining aqliy, fizologik-biologik, tabiiy xususiyatlariga ega bo'lib, uni o'zgartirish mumkinligi yengil kechmaydi. Ammo inson bajaradigan bir nechta rollari, uning repertuari xilma-xil bo'lishi mumkin ekanligini ko'rsatadi. Shuning uchun shaxsning "men"i uning har bir rolga mos ravishda o'zgaradi.

Inson "men"ining shakllanishi nafaqat ijtimoiy rollarni bajarish orqali, balki haqiqiy yoki xayoliy guruhni nazarda tutadigan referent guruhlarning ta'siri orqali ham amalga oshirilishi mumkin. Bizning harakatlarimiz, faoliyatimiz, asosan, referent guruhiga kiruvchi boshqa odamlarning haqiqiy yoki taxmin qilingan reaksiyalariga bog'liq. Lekin har bir kishi boshqalarning fikriga teng munosabatda emas. Misol uchun, jinoyatchilar jamiyatning fikri bilan hisoblashmaydilar. Shunga ko'ra jinoyat sodir etishga moyilligini ko'rish mumkin.

To'liq qarama-qarshilik - bu shaxsning nuqtayi nazari tizimini qabul qiladigan konformistik xatti-harakatlar. U guruhning ko'pchiligi manfaatlarining ko'rinishi hisobiga shaxs uning bir qismiga aylanadi. Guruhning bunday shaxsga ta'siri shunchalik ulkanki, u guruh standartlarini o'zlashtiradi va o'zining "men"ini yo'qotib qo'yadi, ularning "biz"iga singib ketadi. Bunday xatti-harakatlar o'z-o'ziga ishonmaydigan, bo'ysunishga moyil bo'lgan, o'z nuqtayi nazariga ega bo'lmagan, nafaqat turli jihatlarida, balki o'z "men"i haqida ham fikrga ega bo'lmagan shaxslarga xosdir. Guruhning to'liq yoki qisman o'xshashligi, odatda, klassik identifikatsiyalash deb talqin etiladi.

Identifikatsiya qilish uning subyektivligiga muvofiqligi sifatida namoyon bo‘lib, shaxs bir vaqtning o‘zida yashayotgan dunyoga mos keladi. Shuning uchun o‘z-o‘zini anglash boshqalar bilan muvofiqlikni o‘rnatish jarayoni sifatida identifikatsiyalash bilan birlikda mavjuddir. O‘z-o‘zini identifikatsiya qilish identifikatorni va identifikatsiyani yagona samarali mexanizmga birlashtiradi, bu esa, bir tomondan, atrof-muhit dunyosining shaxs uchun muhim xususiyatlarini ta’kidlash imkonini berasa, ikkinchi tomondan, bu vaziyatda uning uchun mantiqiy bo‘lgan imkoniyatlar va ehtiyojlarni tushunish imkonini beradi. Shaxsning xattiharakatlarini bashorat qiladigan shaxs har doim ham shaxsiy va ijtimoiy pozitsiyani egallaydi, chunki u bir vaqtning o‘zida diqqatini atrofdagi dunyoga va o‘ziga qaratgan bo‘ladi.

Identifikatsiya qilish va identifikatsiyalashning o‘zaro bog‘liqligini (o‘z-o‘zini aniqlash natijasida va uning harakat mexanizmi sifatida) ochib beruvchi eng mashhur yondashuvlardan biri E.Eriksonning epigenetik konsepsiyasidir. Ko‘pgina tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, u o‘z-o‘zini identifikatsiya qilishning dinamik tizimi sifatida namoyon bo‘lishida eng katta qiymatga egadir. O‘z-o‘zini identifikatsiya qilish rivojlanish davri sifatida identifikatsiya qilish tushunchasini birinchi bo‘lib tahlil qildi. Ushbu konsepsiyaga muvofiq identifikatsiyalash va identifikatsiya qilish o‘rtasidagi munosabatlar ularning o‘zaro bog‘liqligida yotadi. Identifikatsiyaning xususiyatlari, identifikatsiyalashning yo‘nalishini belgilaydi, shu orqali shaxsning rivojlanishini belgilaydi. Shaxs o‘zi va boshqalar bilan uyg‘unlikka intiladi. Bunday uyg‘unlik identifikatsiyalash darajasini identifikatsiya qilish mexanizmi, o‘z-o‘zini aniqlash mexanizmi deb yuritiladi. Bu mexanizm shaxsning o‘zini o‘zi identifikatsiya qilish natijasida yuzaga kelishi mumkinligi nazarda tutiladi. Epigenetik konsepsiyada markaziy - kamolotga erishish va psixologik-ijtimoiy rivojlanish deb ataladigan sakkizta universal bosqich mavjud. Ular genetik jihatdan uzatiladigan epigenetik tarzda tarqatilgan shaxsning kamol topishi rejasining natijasidir. E.Erikson bolaning dunyoga kelib boshqalar bilan munosabatlarga kirisha olish qobiliyatiga ega ekanligini ta’kidlaydi. Bunda u nafaqat o‘z ehtiyojlarini qondiribgina qolmay, balki barcha munosabatlarda ham o‘zini namoyon qiladi. Bola shu orqali boshqa odamlar ko‘z o‘ngida namoyon bo‘ladi, yani o‘zini aks ettiradi. Shunday qilib bu jarayonda bola kishilar bilan muloqot qilish, birgalikda ishlash orqali unda “men”ga e’tibor berishi, o‘zini bilishi, shaxs bo‘lish qobiliyatini shakllantirib boradi. Muallifning fikriga ko‘ra, shaxsning inqirozi, avvalo, nom bilan bog‘liq, ikkinchisi, millat bilan, uchinchisi, kasb-hunar identifikatsiyasini shakllantirish bilan yakunlangan sinflar turini izlash bilan bog‘liq.

Muallif epigenetik prinsipda insonning hayotiy shakllanishining botiniy ko‘rinishlarini ishlab chiqadi, ya’ni inson o‘zi uchun ahamiyatini inobatga olgan holda tashqi omillarni faol ravishda anglaydi. Har bir bosqichda shaxs olamga, dunyoga, borliqqa, jamiyatga va o‘z-o‘ziga nisbatan tanlovni doimiy amalga oshirishi

kerak, bu esa, o'z navbatida, uning shaxs sifatida rivojlanishini belgilaydi. Identifikatsiya tushunchasi nafaqat shaxsiy, balki guruh identifikatori, ya'ni etnik, professional, jinsiy identifikatsiya qilish masalasi sifatida ham ko'rib chiqiladi. Maqolaning nazariy asosida shaxsning atrofdagi dunyoni tushunish, anglash haqidagi tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan konsepsiyani taqdim etadi, ya'ni bu shaxsning ijtimoiy-madaniy jarayonlarda maksimal ishtirok etish qobiliyatini o'z shaxsiyati uchun minimal yo'qotish bilan bog'liqligini anglatadi. Shu bilan birga, ayrim hollarda, qadriyatlar va boshqaruvlarning yo'qolishi, norozilik holati, haddan tashqari tashvish, ijtimoiy muhitda shaxslar bilan aloqamunosabatlarining yo'qolishi, o'zini yo'q qiladigan xatti-harakatlar va boshqalarni hisobga olish inqirozi deb ataladigan dolzarb muammolar ham mavjuddir. Identifikatsiyani buzish, ijtimoiy jamiyatda insonning o'zini o'zi tasdiqlashning o'ziga xos yo'liga olib kelishi mumkinligi "hech narsa bo'lish" patologik istagi qayd qilinadi.

Shunday qilib, o'z-o'zini identifikatsiya qilish g'oyasini - doimiy farqlash jarayoni, inson uchun muhim ehtiyojlar doirasi o'sib borayotganligi sababli, u yanada mazmunli bo'lib boraveradi. Shaxs inqirozi zamonaviy tarixiy inqirozlardan ajralib turolmaydi, yani ijtimoiy muhitdan. Identifikatsiyaning shakllanishi mavjud sharoitlarga bog'liq. Masalan yoshlik - bu shaxs identifikatsiyasining shakllanishining dastlabki bosqichlariga qaraganda, bu vaqtga nisbatan ancha keskin va tub burilishga ega bo'lgan davrdir. Ushbu davr mobaynida tashqi ko'rinish (kiyinish, o'ziga oro berish, o'zini tutish va h.k.) ijobiy identifikatsiyani e'lon qilish vositasiga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Botirov B.M. Etnopsixologiya. - T.: TDPU, 2012
2. Nishanova Z.T., Qurbonova Z.B va boshqalar. Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya. - T.: Tafakkur bo'stoni, 2011.
3. Панферов В.Н. Когнитивные эталоны и стереотипы взаимопонимания людей //Вопросы психологии. - 1982. - № 5. - С. 139-141.
4. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Пер. с англ. - М.: Флинта, 2006. - 342 с.
5. Qambarov M.M. Talabalarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirish: Diss. ... ped.fan.dok (PhD). - Namangan, 2019. - 153 b.
6. Khaydarov S,A. (2023). Using technologies in teaching social sciences.
7. GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ), (pp. 305-309). 11(9).
8. Хайдаров, С. (2023). Pedagogik faoliyatda o'qituvchi o'zida kompetentlik sifatlarini shakllantirishi. Цифровизация современного образования: проблема и решение, 1(1), 64-67.

9. Хайдаров, С. А. (2023). ТАРИХ ДАРСЛАРИДА САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ УСУЛЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(1/2), 92-96.

10. Khaydarov, S. A. (2021). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. *International scientific and practical conference. CUTTING EDGE-SCIENCE. In Conference Proceedings* (pp. 41-43).